MARTIN ŠRAJER / 3. 4. 2017

105 % alibi

Detektivky pro své angloamerické (tzn. kapitalistické) kořeny po únoru 1948 nepatřily k preferovaným žánrům. Diváci lační dobrodružství na filmovém plátně museli vzít zavděk špionážními filmy o nepřátelích státu, v nichž byla veškerá zábavnost umrtvena ideologií. Kriminální motivy pouze občas zpestřovaly snímky komediální nebo určené dětskému publiku.

Teprve na přelomu padesátých a šedesátých let začaly být detektivky brány vážněji. Prvním dokladem tohoto posunu je film *105 % alibi* režiséra Vladimíra Čecha, popisovaný v dobovém tisku jako „zdařilá snaha vytvořit socialistickou filmovou detektivku“.[1]

Vladimír Čech u filmu začínal jako herec ve středoškolském dramatu *Před maturitou* (1932). Jeho první samostatnou režií byla adaptace stejnojmenné povídky Boženy Němcové *Divá Bára* (1949). Na divácky a kritický úspěch tohoto snímku se v následujících letech snažil neúspěšně navázat. Většina jeho uvědomělých filmů z padesátých let (např. veseloherní agitka *Štika v rybníce*, 1951) již zestárla a neláká k opětovnému zhlédnutí. Snaha o politickou aktuálnost je sice patrná také ve *105 % alibi*, které by bez přesahu k problémům současného života zřejmě ani nebylo schváleno do výroby, ale zásluhou divácky přitažlivého žánru, charismatických herců a respektování pravidel (detektivní) hry dokáže film diváka dodnes vtáhnout do děje a udržet v napětí.

Protagonisty filmu zasazeného do současnosti jsou kapitán Tůma (Karel Höger) a poručík Líbal (Josef Bek), kteří společně pátrají po pachateli dvojnásobné vraždy. Poměrně dlouhý úvod filmu je nicméně věnován okolnostem krádeže výherního losu, která má svést pozornost vyšetřovatelů i diváka na falešnou stopu. Oba motivy jsou propojené logickou konstrukcí, která v sobě spojuje schéma klasické detektivky a společenského dramatu – podobně důležité jako konfrontace detektiva s pachatelem

jsou ostatní postavy děje a vykresleni jejich charakterů a sociálního zázemí, usnadňující pochopení motivací pro určité (zlo)činy.

Ve snaze vymezit se vůči modelu angloamerických detektivek, v jejichž středu zpravidla stojí neomylný hrdina s geniálními deduktivními schopnostmi, představili scenáristé Miloš Velínský a Karel Cop kolektiv intenzivně pracujících vyšetřovatelů. Strážci zákona jsou lidé jako kdokoliv jiný, zkrátka „systematičtí dělníci své profese.“ [2] Detektivní práce tak byla zbavena romantického nánosu, stala se jedním z mnoha způsobů obživy v socialistickém státě. Hlavním předpokladem úspěchu je trpělivá a usilovná, málokdy vyloženě akční práce.

Tůma s Líbalem jsou sympaticky obyčejní hrdinové, kteří ze získaných důkazů vyvozují závěry dostatečně pomalu, aby s nimi divák stačil držet tempo a mohl se tak nepřímo zapojit do vyšetřování. Práci nám usnadňuje také skutečnost, že oproti jiným detektivním filmům není případ přehnaně zamotaný a děj směřuje poměrně přímočaře k cíli. Odhalování pachatele krok za krokem přispívá, stejně jako natáčení v reálných prostředích typu policejní laboratoře, k uvěřitelnosti smyšleného příběhu. Klaustrofobní mizanscéna a šerosvit v některých scénách současně vytvářejí stísňující atmosféru jako z noirového filmu (za kamerou stál zkušený Josef Střecha).

Foto: Národní filmový archiv

Ambicí Vladimíra Čecha bylo natočit nikoliv „hru s tajenkou“, nýbrž „společenské drama.“[3] Není tudíž v rozporu s autorskou intencí číst *105 % alibi* jako společenskou kritiku zločinných živlů. Ve filmu, rozkrývajícím po vzoru Karla Čapka se skeptickým nadhledem mikrokosmos vztahů mezi jednotlivými podezřelými, není postavy, která by byla zcela bez viny. Samozřejmě s výjimkou příslušníků bezpečnosti, jejichž lidskost a bezchybnost může o to více vyniknout, jak si ve své reflexi všimnul i Stanislav Zvoníček: „Karel Höger, Josef Bek a s nimi Eva Kubešová přibližují bez mentorování divákům, a nebude o ně v hledištích nouze, práci našich bezpečnostních orgánů, prohlubují občanskou důvěru v bezpečnostní státní aparát.“[4]

Ačkoliv byl film natáčen bez tradičních vzorů a rozsáhlejších zkušeností, vznikla detektivka formálně i obsahově dostatečně vyzrálá, aby mohla být vydávána za příklad toho, jak k tomuto žánru v zestátněné kinematografii přistupovat: „Myslím, že obroda nejlepších poznatků naší měšťácké detektivky normami a etikou socialistické zákonitosti a boje za ni je tím nejpozitivnějším rysem tohoto filmu.“[5] V podobném duchu se nese ohlédnutí za domácími krimifilmy, které za normalizace sepsal Zdenek Zaoral: „Ve filmu *105 % alibi* (Vladimír Čech, 1959) je konečně nalezena opravdová nová tvář filmové detektivky. Tento film je skutečným mezníkem v historii našeho kriminálního filmu. Až ke *105 % alibi* musíme mluvit o minulosti žánru, od tohoto filmu už můžeme mluvit o jeho současnosti.“[6]

Součástí rehabilitace divácky žádaného, v kapitalistických zemích ovšem k natáčení laciného zboží zneužívaného žánru (alespoň perspektivou dobových publicistů), bylo uzpůsobení charakteru a závažnosti páchaných trestných činů socialistickému zřízení. Mimo hru se nacházel například organizovaný zločin s hlouběji zapuštěnými kořeny, svědčící o tom, že represivní aparát nemá kriminalitu pod kontrolou. V souvislosti se *105 % alibi* na tento aspekt upozornil Jaroslav Boček: „V českých poměrech, kde se přes snahu z Prahy učinit velkoměsto západního střihu, žilo vždycky trochu po sousedsku, se zřídkakdy vyskytovali velcí zločinečtí šíbři, a když, tak jen přechodně na cestě z Berlína do Vídně nebo do Paříže.“[7]

Dříve citovaný Stanislav Zvoníček vytušil již v době premiéry potenciál filmu na pokračování, který bude naplněn o dva roky později: „Hledišti [...] bude líto, že své detektivy vidí po prvé a naposled. A přece ona trojice příslušníků SNB je jako stvořená

pro seriál. Stálo by za to prorazit jednou zase bludný kruh dvou- až tříleté přípravy filmu a vyhovět v tempu poptávce.“[8] Čechův film ovšem nebyl jen prvním dílem trilogie detektivek s kapitánem Tůmou (navázaly na něj pokračování *Kde alibi nestačí*, 1961 a *Alibi na vodě*, 1965). Položil zároveň základy pro sérii temných psychologických detektivek, z nichž ty nejlepší natočil v šedesátých letech Petr Schulhoff s Rudolfem Hrušínským (*Strach*, 1963, *Vrah skrývá tvář*, 1966, *Po stopách krve*, 1969).

Detektivku *105 % alibi* uvede televizní kanál CS Film ve středu 5. dubna ve 22:00.

105 % alibi (ČSR, 1959). Režie: Vladimír Čech, scénář: Miloš Velínský, Karel Cop, kamera: Josef Střecha, hudba: Štěpán Lucký, zvuk: Emil Poledník, dramaturgie: Václav Nývlt, architekt: Karel Škvor, hrají: Karel Höger, Josef Bek, Otto Lackovič, Josef Vinklář, Vladimír Menšík, František Vnouček, Eva Kubešová, Miloš Vavruška a další. Filmové studio Barrandov, 89 minut.

Poznámky:

[1] Hofman, Eduard, Patnáct let našeho filmu. *Záběr* 1960, č. 5 (18. 5.), s. 2.

[2] Boček, Jaroslav, 105% alibi, detektivka vskutku nová. *Kultura* 1958, r. 3, č. 45 (12. 11.), s. 4.

[3] Levý, Jiří, K jubileu scénáristy a režiséra Vladimíra Čecha. In *Panoráma: sborník filmových teoretických statí* 1974, č. 1, s. 86.

[4] Zvoníček, Stanislav, 105% alibi pro Vladimíra Čecha. *Film a doba* 1959, r. 5, č. 12, s. 855.

[5] Boček, Jaroslav, 105% alibi, detektivka vskutku nová. *Kultura* 1958, r. 3, č. 45 (12. 11.), s. 4.

[6] Zaoral, Zdenek, Vzory a osobitost. Český kriminální film – II. část. *Film a doba* 1978, r. 24, č. 5, s. 258.

[7] Boček, Jaroslav, 105% alibi, detektivka vskutku nová. *Kultura* 1958, r. 3, č. 45 (12. 11.), s. 4.

[8] Zvoníček, Stanislav, 105% alibi pro Vladimíra Čecha. *Film a doba* 1959, r. 5, č. 12, s. 855.